

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.34.011; 330.341

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-1>**Смирнова Н.В.**кандидат економічних наук,
Відокремлений структурний підрозділ
«Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету»**Smyrnova Nadiia**Separated Structural Subdivision
"Kryvyi Rih Professional College of National Aviation University"

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ВИРОБНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Дана стаття присвячена висвітленню питання взаємозв'язку соціальної складової суспільно-економічних відносин з еволюційною трансформацією їх фінансово-економічної частини. Не потребує доведення той факт, що виробництво є невід'ємним атрибутом сучасного техніко-економічного світу. Але перше, в свою чергу не є можливим без фінансово-економічних відносин, як дієвого інструменту його забезпечення і розподілу. Виробництво супроводжує людство протягом всього часу його існування, з'явившись у період становлення ранніх суспільних формацій для задоволення суто індивідуально-общинних потреб і еволюціонувавши паралельно із розвитком тих самих потреб. Фінансово-економічні відносини як регулятор виробництва розвивалися паралельно із еволюцією людських потреб і виробництва, що виступає джерелом їх реалізації.

Ключові слова: виробництво, соціальна складова, потреба, фінансово-економічні відносини, прогрес.

SOCIAL COMPONENT OF PRODUCTION IN THE CONTEXT OF EVOLUTIONARY TRANSFORMATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC RELATIONS

The purpose of the article is to highlight the issue of the social component of production in the context of the evolution of financial and economic relations. The research methods are historical analysis, synthesis, chronology, analogy. Manufacturing is an integral part of human civilization. It arose in the early stages of the development of social formations and accompanies the progress of civilization to this day. But it is not possible without the appropriate financial and economic relations accompanying and supporting them. It is always necessary to compare the presence of financial and economic relations with production, carrying out a retrospective analysis of the cause with the determination of the appropriate time period for their occurrence. The beginning of such activity should be correlated with the period of the formation of simple commodity production, due to the development of human needs. As the productive forces of society developed, new human needs also appeared, which became the reasons for the complication of cooperation ties between economic entities and the expansion of their production capabilities. The effect became the cause, and the cause became the effect. Financial and economic relations developed in parallel with needs and production, which acted as a source of their implementation. The needs of society expanded significantly, dividing it into producers and consumers since the formation of simple commodity production. Their economic interests are significantly different, although any manufacturer is a consumer of goods of someone else's production now. The modern world is characterized by a variety of production and economic relations with the dominance of developed commodity production, although in some areas there is still natural and simple commodity production, which historically passed one into another, supplementing and expanding the previous one, with the subsequent evolution of financial and economic relations as a tool for ensuring the exchange of goods along development of human needs.

Keywords: production, social component, need, financial and economic relations, progress.

JEL classification: N10, O10

Постановка проблеми. Еволюція є поступальним розвитком будь-кого явища або процесу. Дане твердження є цілком прийнятним для розгляду трансформації фінансово-економічних відносин, які виникли разом з появою первісних суспільних утворень і еволюціонували паралельно з розвитком продуктивних сил.

Але, попри це було б помилковим від'єднати розвиток двох взаємообумовлених складових сучасної економічної системи від еволюції людської свідомості, зокрема людських потреб, які, по-суті, є соціальною складовою економічного прогресу. Саме людські потреби є тим визначальним фактором, двигуном загальноциві-

лізаційного прогресу, без якого суспільство не мало б усього того різноманіття товарно-матеріальних цінностей і навряд чи прогресувало далі первісного ладу.

Тобто, з вище вказаного можна зробити висновок відносно існування нерозривного взаємозв'язку фінансово-економічного розвитку і соціальної складової прогресу суспільно-виробничих відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню соціальної складової еволюційної трансформації фінансово-економічних відносин у вітчизняній та зарубіжній літературі приділено доволі мало уваги. Так, певні аспекти даного питання досліджували такі автори, як Єщенко П. [1], Сапачука Ю. [2], Смерічевського С. [3], Чухно А. [4]. Так, ними були структуровані фактори прогресу національного господарства у контексті глобалізації загальноцивілізаційного прогресу, але приділено достатньої уваги прив'язці цього процесу до його соціальної складової.

Метою статті, зважаючи на вище викладене, є визначення та розгляд взаємозв'язку соціальної складової суспільно-виробничих відносин з еволюційною трансформацією їх фінансово-економічної частини.

Виклад основних результатів дослідження.

Однією з ознак розвитку сучасного інформаційно-технологічного суспільства є наявність фінансово-економічних відносин, які, окрім виконання ролі «кровеносної системи» ринку, виступають основним регулятором життєдіяльності економічної системи, визначаючи і забезпечуючи складові ринкового механізму. Фінансово-економічні відносини супроводжують нас протягом усього життя, виникаючи у ранньому шкільному віці і ускладнюючись по мірі нашого дорослішання у прив'язці до потреб, стилю життя і професії, адже відомо, що не можна порівнювати потреби і, відповідно, витрати на їх задоволення у школяра середніх класів, банкіра і продавця роздрібною торгівлі, що пояснюються окрім всього іншого їх певним життєвим досвідом, звичками, вихованням, суспільним статусом та ступенем наслідування реклами.

Отже, можна стверджувати, що сучасні фінансово-економічні відносини є складним і багатограним явищем, що і без того є загальновідомим фактом і не потребує додаткового доведення. Але, окрім того, можна з впевненістю сказати, що характер фінансово-економічних відносин визначається соціальною складовою, а саме індивідуальними соціально-економічними характеристиками учасників відповідних відносин, які обумовлюються не лише вродженими характеристиками особистості, але й набуваються нею в процесі життя. До таких набутих якостей, зокрема, можна віднести заощадливість і марнотратство, консерватизм і лібералізм у витратах, наслідування моді і прихильність певному стилю, намагання збільшити сукупні доходи і суцільну задоволеність існуючим. Дані якості набуваються людиною-споживачем товарно-матеріальних цінностей як у процесі виховання, так і під впливом зовнішнього рекламно-інформаційного середовища, яке з часом вносить більші корективи у звички покупця, ніж всі раніше зазначені фактори.

Окрім цього, особливу увагу слід звернути на те, що соціальна складова виробничих відносин еволюціонує паралельно з ними, визначаючи їх і залежачи від них, оскільки рушійною силою будь-якого прогресу (соціального, науково-технічного, культурного

чи економічного) завжди є людські потреби. Саме вони визначають напрями розвитку тієї чи іншої сфери життєдіяльності суспільства, шукаючи шляхи власної реалізації і сприяючи розвиткові виробничо-продуктивних сил суспільства, а також обумовлюючи характер торгівельно-обмінних операцій, що виникають як результат розподілу товарно-матеріальних цінностей. Отже, соціальна складова виробництва і фінансово-економічні відносини є двома взаємопідтримуючими елементами, взаємодія яких обумовлює загальний прогрес продуктивних сил суспільства. Початок такої взаємодії слід шукати у часи виникнення архаїчних суспільств, період зародження протофінансових відносин, адже людські потреби, як головний елемент соціальної складової сприяли появі як перших суспільних формацій, так і були причиною розвитку обмінних, а вже потім на їх основі і фінансово-економічних відносин.

До того ж, як вище зазначено, найголовнішою соціальною складовою за будь-якої суспільної формації є потреба, яка спонукає суспільство чи конкретних індивідів шукати шляхи її задоволення, результатом чого є прогрес суспільного способу виробництва.

Отже, почнемо розгляд еволюції соціальної складової трансформації фінансово-економічних відносин. Загальна інтерпретація поняття «еволюція» розглядається як прогрес, а отже нас цікавитиме прогрес саме фінансово-економічних відносин як механізму забезпечення функціонування виробничо-продуктивних сил суспільства з паралельним визначенням впливу на них і залежності від них соціальної складової.

Так, за первісних архаїчних формацій за умови натурального способу виробництва особистий інтерес людини зводився до виробництва речі, необхідної у домашньому господарстві. Можна у деякій мірі також заперечити відомому факту відносно того, що за умови натурального господарства будь-які обмінні операції відсутні, якщо, звісно, припустити, що вони проводилися в середині господарства, а не між декількома аналогічними. Звісно, що речі загального і спільного вжитку як-то продукти харчування, житло, предмети інтер'єру виготовлялися спільно мешканцями общини. Натомість, предметами обміну між ними могли виступати знаряддя праці і прикраси, але тимчасове володіння ними ще не розглядалося як засіб особистої вигоди у вигляді збагачення, а сприймалося як можливість забезпечити виготовлення необхідної у господарстві речі або підкреслити власну індивідуальність.

Отже, цілком можна стверджувати, що за умови натурального господарства виникають зародки протофінансових відносин, що не розглядаються як такі, але вже суттєво сприяють поступовому формуванню у окремо взятої людини почуття власника.

Відповідно, причиною виникнення протофінансових відносин стала потреба у конкретній речі, саме речі, а не товарі, оскільки купівлі-продажу як такого не існувало і отримати необхідну річ було можливим лише через обмін. Саме ця потреба сприяє перетворенню натурального господарства у товарне, за якого річ не сприймається суто у своїй натурально-речовій формі, а починає поступово розглядатися як товар, на який перетворюються надлишки речей, виготовлених для особистого чи общинного споживання. Даний етап розвитку товарних відносин сприяє появі у виробника речей почуття власника, який вправі розпоряджатися

річчю на власний розсуд, а також стає передумовою появи ціни, але спочатку у її товарному еквіваленті, як довільної пропорції при стихійному товарообміні. Соціальною складовою, що спричинили подальший розвиток товарно-обмінних відносин за умови простого товарного господарства стає поряд із вже вище зазначеним і бажання обміняти не тільки необхідну особисто чи у господарстві річ, але отримати в результаті такого обміну річ певного рівня якості. Тобто, можна стверджувати, що саме соціальна потреба виокремила такі атрибути товару як ціна, що на той час вимірювалась пропорціями при обміні, і якість, що розглядалася завжди як набір певних споживчих характеристик. Але, паралельно з цим, зважаючи, що обмінні операції не були достатньо регулярними і не сприяли досить тривалий час торгівлі, можна зробити висновок відносно появи такої набутої соціальної складової як заощадливість, що проявлялась у ретельному виборі речі для обміну, перш ніж такий обмін здійснити.

Отже, річ ще не є товаром у звичному нам розумінні, але поступово перетворюється на нього, по мірі трансформації людської свідомості із суто спрямованої на задоволення особистих потреб і общини необхідними речами щоденного і тривалого використання з послідувачим їх обміном до розуміння себе як виробника необхідної іншим речі. У відповідності з цим соціальна складова трансформувалася у напрямі розвитку почуття власника, що надалі призвело до появи такої якості як заощадливість, особиста вигода і бажання примножити існуючі матеріальні статки. Саме ці соціальні характеристики дали поштовх для подальшого розвитку товарообмінних операцій, що поглиблюючись і ускладнюючись призвели до появи розвинутого товарного виробництва. Домінуючими соціальними складовими такого переходу стали саме почуття власника і особистісна вигода від здійснення обмінних операцій. Даний перехід відбувся поступово, по мірі розвитку виробничо-продуктивних сил, еволюція яких, в свою чергу, була обумовлена прогресом людського мислення на фоні зростання потреб і стала, по-суті, механізмом їх задоволення.

За даного етапу, основною ознакою якого стає спеціалізація товаровиробників і поділ праці, починає формуватися така соціальна характеристика людини як довіра чи недовіра до якості товару, що рекламується, оскільки відомо, що перша реклама виникла ще за часів Античності і існувала у вигляді самореклами. Товари, що пропонуються, вже не є надлишком виробництва певного домашнього господарства, вони виготовляються суто на продаж і мають диференціацію за якістю і, відповідно, за ціною. Соціальний інтерес споживачів попри отримання в результаті торгівельних відносин необхідної речі починає стосуватися пошуку товару необхідної якості за помірну ціну, що, в свою чергу, збільшує конкуренцію між товаровиробниками, зменшуючи тим самим економічний вигравш кожного з них.

Натомість, соціальний інтерес товаровиробників поступово стає суто економічним, що проявляється у отриманні як можна більшої вигоди від реалізації товарно-матеріальних цінностей як у вигляді суто грошей, так і у підписанні торгівельних угод. Тобто, фактично відбувається поділ соціального інтересу, але, попри це, такий поділ значно сприяє розвитку суспільного виробництва і фінансово-економічних відно-

син, що його забезпечують.

На даний час в світі переважає розвинене товарне виробництво, хоча присутній незначний відсоток натурального і простого товарного. Протягом історії розвитку людства дані типи суспільного виробництва формувалися одна з одною, взаємодоповнювалися і інтегрувалися, існуючи поряд, паралельно з чим ускладнювалися і трансформувалися і соціальні інтереси, доповнюючи, визначаючи і залежачи від них.

Сучасний мінливий світ з безліччю можливостей і шляхів їх отримання все ж ще поділяє суспільство, як за часів ранніх формацій, на виробників і споживачів, значно розширюючи їх потреби і можливості. Але при цьому соціальні інтереси цих двох сторін суспільно-виробничих відносин практично не змінилася з часів появи розвинутого товарного виробництва.

Окрім цього, слід пам'ятати, що як тогочасні, так і сучасні виробники одночасно є і споживачами і, відповідно, вище зазначені соціальні характеристики притаманні всім представникам даної епохи без виключень. Отже, саме людські потреби сприяли появі простого товарного виробництва і його трансформації у розвинене, а також нових видів товарів і методів їх виробництва. Потреби є безмежними, а джерела їх задоволення обмежені і це відомий факт. Відповідно, від'єднати людські потреби від прогресу матеріальної бази суспільно-виробничих сил не можливо, оскільки вони їх визначають і розвиваються на їх основі. Тобто, причина є наслідком, а наслідок причиною. Кожен новий винахід людства у сфері матеріального виробництва є задоволенням певних суспільних, групових чи індивідуальних потреб, але в той самий час його поява на ринку з відповідним рекламним супроводом сприяє появі нових потреб. Так, потреба у спілкуванні чи банальній передачі повідомлення сприяла розвитку телефонної індустрії, що, в свою чергу, спричинило необхідність появи багатофункціонального пристрою, який поєднує функції телефону і ПК.

Висновки. Фінансово-економічні відносини є однією з характеристик сучасного інформаційно-технологічного суспільства, але у ході еволюції загальноцивілізаційного розвитку вони нерозривно пов'язані з трансформацією суспільно-виробничих процесів і людських потреб, що їх обумовлюють. Економічній системі властива динаміка, статика не є її ознакою, як це може здатися на перший погляд, хоча розвиток ранніх суспільних формацій відбувався доволі повільно, а перехід між типами суспільного виробництва тривав тисячі років.

Кожній суспільній формації притаманні особливі умови розвитку суспільно-виробничих відносин і їх фінансово-економічної складової, що ускладнювалися, починаючи з ранніх суспільних архаїчних формацій на основі розвитку людських потреб і були, по суті, джерелами їх задоволення, причинами їх розвитку і наслідками таких причин. На даний час всі три типи суспільного виробництва існують паралельно, хоча домінуючим є останній з них, а переважання якогось конкретного типу у тій чи іншій місцевості напряму визначається рівнем соціального розвитку суспільства, зокрема його потреб.

Отже, описаний у даній статті взаємозв'язок соціальної складової суспільно-виробничих відносин з еволюційною трансформацією їх фінансово-економічної частини є відображенням сутності даного процесу виключно до часу її написання.

Список використаних джерел:

1. Єщенко П. Bubbleeconomics як економіка фінансових спекуляцій і відтворення ірраціонального виробництва. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2010. Вип. 21. С. 12–18.
2. Сапачук Ю. Еволюційний розвиток фінансів та стабільність сучасного фінансового ринку. *Наукові записки НаУКМА. Економічна наука*. 2016. Том 1. Випуск 1. С. 154–158.
3. Смерічевський С. Трансформація економічних процесів в контексті глобалізаційних зрушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 22. Частина 2. С. 142–148.
4. Чухно А. Сучасні економічні теорії. Київ : Знання, 2007. 878 с.

References:

1. Eshhenko P. (2010) Bubbleeconomics jak ekonomika finansovih spekuljacij i vidtvorennja irracional'nogo virob-nictva [Bubbleeconomics as economy of financial speculation and reproduction of irrational production]. *Teoretichni ta prikladni pitannja ekonomiki*, vol. 21, pp. 12–18.
2. Sapachuk Yu. (2016) Evolyucijnij rozvitok finansiv ta stabilnist suchasnogo finansovogo rinku [Evolutionary development of finance and stability of the modern financial market]. *Naukovi zapiski NaUKMA. Ekonomichna nauka*, tom 1, vol. 1, pp. 154–158.
3. Smerichevskij S. (2018) Transformaciya ekonomichnih procesiv v konteksti globalizacijnih zrushen [Transformation of economic processes in the context of globalization shifts]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, no. 22, ch. 2, pp. 142–148.
4. Chuhno F. (2007) Suchasni ekonomichni teoriji [Modern economic theory]. Kyiv: Znamnja, 878 p.